

İnsan İlişkilerinde Yansıtma Özdeşim

Dr. Erol GÖKA¹, Dr. Fatih Volkan YÜKSEL², Psk. F. Sevinç GÖRAL³

ÖZET

Bilinçdışının keşfinden bu yana en kullanışlı psikanalitik kavramlardan biri olan “yansıtma özdeşim”, ilk olarak Nesne İlişkileri'nin önde gelen kuramcılarında Melanie Klein tarafından tanımlanmıştır. Daha sonra ortaya çıkan yeni görüşlerle, yansıtma özdeşim kavramı geliştirilmiştir. Ancak içeriğinin çok zengin olması nedeniyle, kavram üzerinde bir fikir birliği sağlanamamıştır. Yansıtma özdeşim, kimi klinisyenlere göre borderline kişilik bozukluğu gibi, ruhsal yapılanmanın ağır bir biçimde zedelendiği kişilik patolojilerinde görülen ilkel bir savunma düzeneği; kimilerine göre psikoterapi süreci içinde terapist ve danışan arasındaki aktarım ve karşı aktarımın önemli bir parçası; kimilerine göre ise, tüm insan ilişkilerini biçimlendiren bir iletişim şeklidir. Bu yazıda psikanaliz içinden doğarak gündelik hayat içindeki her tür ilişkiyi biçimlendirdiği iddia edilen bu karmaşık kavram ele alınacaktır. Öncelikle yansıtma özdeşim kavramının Klein'in kuramı içindeki yerinin anlaşılmasına çalışılacak, ardından diğer görüşler ile nasıl bir değişim geçirdiği aktarılacaktır. Bununla amaç, psikanalizden ortaya çıkan yansıtma özdeşim kavramının psikopatolojiyi ve psikoterapide terapist ile hasta arasındaki ilişkiyi anlamadaki işlevini ve insan ilişkilerinin tüm alanlarını nasıl etkilediğini göstermektir.

Anahtar Sözcükler: Yansıtma, özdeşim, nesne ilişkileri, iletişim, borderline kişilik bozukluğu

SUMMARY: Projective Identification in Human Relations

Melanie Klein, one of the pioneers of Object Relations Theory, first defined “projective identification”, which is regarded as one of the most efficacious psychoanalytic concepts after the discovery of the “unconscious”. Examination of the literature on “projective identification” shows that there are various perspectives and theories suggesting different uses of this concept. Some clinicians argue that projective identification is a primitive defense mechanism observed in severe psychopathologies like psychotic disorder and borderline personality disorder, where the intra-psychic structure has been damaged severely. Others suggest it to be an indispensable part of the transference and counter-transference between the therapist and the patient during psychotherapy and it can be used as a treatment material in the therapy by a skillful therapist. The latter group expands the use of the concept through normal daily relationships by stating that projective identification is one type of communication and part of the main human relation mechanism operating in all close relationships. Therefore, they suggest that projective identification has benign forms experienced in human relations as well as malign forms seen in psychopathologies. Thus, discussions about the definition of the concept appear complex. In order to clarify and overcome the complexity of the concept, Melanie Klein's and other most important subsequent approaches are discussed in this review article. Thereby, the article aims to explain its important function in understanding the psychopathologies, psychotherapeutic relationships and different areas of normal human relations.

Key Words: Projection, identification, object relations, communication, borderline personality disorder

¹Doç., ²Araş. Gör., ³Uzm., Sağlık Bakanlığı Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi, 1. Psikiyatri Kl., Ankara.
Dr. Erol Göka e-posta: erolgoka@hotmail.com

GİRİŞ

Yansıtımlı özdeşim kavramı, tanımlandığı günden bu yana birçok klinisyen ve kuramcının dikkatini çekmiş, kavramla ilgili farklı görüşler öne sürülmüştür. Literatüre bakıldığında, kavram üzerinde fikir birliği olmadığı görülmektedir. “Nesne İlişkileri Kuramı”nın kurucusu olarak bilinen Melanie Klein, kavramı ilk kullanan teorisyendir (Klein 1946). Onun bakışını ve ardından gelen diğer yaklaşımları özetlemek, hem kavramın doğasını anlamakta yararlı olacak, hem de bu yazı içinde göstermeyi amaç edindiğimiz gibi, kavramın insan ilişkilerinin tüm alanlarını nasıl etkilediği konusunda bir fikir verecektir.

“Nesne İlişkileri” içinde yer alan yaklaşımlar da yansıtımlı özdeşim, üç şekilde ele alınmaktadır. Birinci bakış açısı, yansıtımlı özdeşimi, yalnızca “borderline kişilik bozukluğu” gibi ruhsal yapılanmanın ağır bir biçimde zedelendiği kişilik patolojilerinde kullanılan bir savunma düzeneği olarak görmektedir. Buna Kernberg’in ortaya koyduğu, “borderline” kişilik örgütlenmelerinde görülen diğer patolojiler de eklenebilmektedir. İkinci bakış açısına göre, yansıtımlı özdeşim, psikanaliz sürecinde, “aktarım” (transference) ve “karşı-aktarım” (counter-transference) içinde psikanalist/terapist ile analiz edilenin/hastanın/danışanın arasındaki ilişkide kendisini gösteren bir mekanizmadır. Üçüncü görüş ise, yansıtımlı özdeşimin aslında insan ilişkileri içinde, kişinin herhangi bir öteki (kişi, kurum, grup ya da ulus) ile ilişkisinde yaşanan her şey olabileceğini iddia etmektedir (Göka ve ark. 1993).

Melanie Klein

Klein kuramını, bebeklerin içsel çatışmalar, saldırgan, yamyamsı dürtüler ve ilkel yok edilmez zarar görme anksiyeteleriyle baş etmek için ortaya çıkardıkları ilkel savunmalar üzerine inşa etmiştir. Kuramında bebeklerin yaşamın ilk yılında sırayla “Paranoid-Şizoid konum” ve “Depresif konum”lardan geçtiğini ifade eder. Burada sözü geçen “konum” kavramını, bir gelişim evresi gibi değil de, “kendine özgü anksiyeteleri, savunmaları ve içsel nesne ilişkileri olan, bir benlik örgütlenme durumu” olarak anlamak gerekir (Alford 1989). Bu iki pozisyonda temel motivasyon, saldırganlık dürtüsünden kaynaklanır. Bebek, nesnelere kısmi nesnelere (part objects) olarak yaşar. Bebek için ilk kısmi nesne anne memesidir. Bebeğin yaşam alanının en büyük bölümünü dolduran anne me-

mesi, aslında onun saldırganlığı ve diğer dürtüleri için kendi düşlem dünyasını dolduran imgelerin depolandığı bir mekanı da oluşturmaktadır. Paranoid-şizoid konumda bebek, kaygısını azaltmak için kendi içindeki istemediği saldırganlığı ve kötü yanlarını anneye, yani memeye yansıtarak kendinden uzaklaştırmaya çalışır. Bu pozisyonda “kötü”, annedir. Daha sonra Klein’in depresif konum dediği dönemde daha farklı ilişkilere giren çocuk, anneyi ve kendisini daha tam, yani “iyi” ve “kötü”lerin toplamından oluşan bir bütün olarak görmeyi başardıkça, geçmişte annenin iyi yanlarını görememiş olmaktan dolayı suçluluk duygusu yaşar.

Klein, bebeğin anneye aktardığı saldırganlık parçalarının ve dürtülerin daha sonra bebek tarafından tekrar içselleştirildiğini belirtmiştir. Benzer şekilde bebeğin her dışkılaması, kendisi için tek ruhsal nesne olan annesi üzerinden yani onunla ilintili olarak gerçekleşmektedir. Bebek, dışkılama eyleminde aslında kendi kötü parçasını yani dışkısını annesine atmaktadır. Burada “yansıtma”nın en ilkel düzeneği işlemekte; bebek, kendisinde olmasını istemediği, saldırgan yanları anneye yansıtılmaktadır. Bebekliğin bu döneminde meme, annenin bir uzantısı olarak algılanmakta, anne memenin tamamından oluşmuş gibi görülmektedir. Memeyi somurmak, emmek, içini boşaltmak ile kendi içindeki tehlikeli, istenmeyen parçaları annenin içine atmak arasında gidip gelen bebek için, kaygısını azaltmak, yaşamsal bir meseledir. Anne/meme ise bunu sağlayacak olan araçtır.

“Yansıtma”nın temel düzeneğinin “bölme” (splitting) diye adlandırdığı bir başka savunma düzeneği olduğunu ifade eden Klein, bebeğin ilk etapta “iyi” ve “kötü” “anne” ile “iyi” ve “kötü” “ben” imgelerini ruhsal yapı içinde ayrı ayrı tuttuğunu yani bölme yaptığını, ancak anne ile ilişkisinde yaşantıları çoğaldıkça ve (bu ilişkide annenin yetersizliği ya da aşırı davranışları yüzünden kırılmalar ya da bozukluklar olmadığı sürece) bebeğin yaptığı “bölme” işleminin, hem iyi hem de kötü yanları olan anne ve ben algısına doğru değiştiğini dile getirmiştir. Ödipal öncesi dönemde bebeğin yaptığı bu “bölme” savunmasının temel güdüleyicisi, kendini, benliğine ve nesneye ait ‘kötü’ yönlerden korumaktır. Bu dönemde ruhsal aygıt içinde bölünmüş olarak ayrı tutulmaya çalışılan parçalar ötekine yansıtılır.

Klein, yansıtımlı özdeşimde bebeğin, önce içinden bir parçayı anneye yansıtıldığını, daha sonra

tekrar içine alarak onunla özdeşleştiğini, temelde kötü yönlerden kurtulmaktan ve karşıdaki kişiye zarar vermektense çok, ona hükmetme, kontrol etme amacı taşıdığını belirtmiştir. Bu yönüyle yansıtma-ly özdeşim, aslında “yansıtma”dan daha ilkel bir düzendir; “yansıtma” mekanizması kullanılırken iç dünyadaki olumsuz içerik bir başkasının üzerine boca edilir. Yansıtma-ly özdeşimde ise karşıdakinin davranışlarını istenen biçime sokma, bir başka deyişle ona hükmetme amacı vardır (Klein 1952).

Görüldüğü gibi Klein’in görüşleri gerçek anne-bebek ilişkilerinden çok, bebeğin düşlemsel dünyasında olup bitenlere dayanır ve saldırganlık dürtüsü çok fazla vurgulanmıştır. Klein bu nedenlerle birçok eleştiri almıştır (Gabbard 1990), ama bu eleştiriler, Klein’in tanımlamaya çalıştığı düzenerlerin ve özellikle yansıtma-ly özdeşimin insan ilişkilerinde birbirimize neler yaptığımızın anlaşılmasına yaptığı katkıyı ortadan kaldırmaz.

Klein, insan davranışlarının kökeninin anne ile ilişkide olduğunu, kendilikle ilgili temellerin yaşamın ilk yıllarında atıldığını fark etmiş, bu ilişkiyi gözlemlemeye başladığında da, saldırganlığın ve güç ilişkilerinin, daha insan yavrusunun yaşamının başlangıcında ona yön verdiğini iddia etmiştir. Saldırganlık içgüdüleriyle hayatta kalabilmek için başkaları üzerinde egemenlik kurma arzusu, yaşamın başlangıcından beri vardır ve anneyle ilişkimizde de esastır. Yansıtma-ly özdeşim, kendi olumsuz yanlarımızı, eksikliklerimizi, gereksinimlerimizi anneye yükleyerek onu bu ihtiyaçları karşılamak için hareketlendirmenin, bir başka deyişle onun davranışlarını yönlendirmenin ve ona hükmetmenin adıdır.

Bion ve Kernberg

İngiliz grup analisti Wilfred R. Bion, yansıtma-ly özdeşim kavramını daha çok psikoterapi sürecindeki terapist-hasta/danışan ilişkisinde ele almıştır (Bion 1959). Bion’a göre, yansıtma-ly özdeşim, bu düzeneği iyi bilen bir terapist tarafından terapide çok iyi bir tedavi aracı olarak kullanılabilir. Terapist, hasta ile ilişkisinde onun kötü parçalarının yansıtılması için bir araç işlevi olduğunu fark edip, yansıtılanları direnç göstermeden içine alır, kabul edilir, içinde tutar ve değiştirdikten sonra dışarı verir, hastanın kendi yansıtma-lylarını değiştirmiş ve işlenmiş biçimlerde yeniden içine almasını sağlamış olur. Psikoterapi sırasında hasta, kendisine ait kötü yanları bütünleştirebilmek ve bir tür kendine dönme ve ilerleme sağlayabilmek için paranoid-şizoid

konumdan depresif konuma ilerler ve asıl değişim bu sırada ortaya çıkar. Hasta, içindeki “kötü” parçaları terapistte yansıtarak onlardan uzaklaşırken aslında gündelik yaşamında hep tekrarladığı örüntüleri ortaya koymaktadır. Ancak gündelik yaşamdaki kişilerin aksine terapist bu yansıtma-lyları geri yansıtmadığından (içinde tuttuğundan), hasta bu “kötü” yansıtma-lyları içselleştirmez. Böylece hasta “kötü” parçaları değil, işlenmiş olarak yeniden yansıtılan daha yeni ve daha olumlu parçaları içselleştirir. Bion’un yaklaşımının önemi, insan ilişkilerinde belirleyici bir işlev gören yansıtma-ly özdeşimlerin tanınması ve gerektiğinde düzeltilmesi için yol gösterici niteliğinin olmasıdır.

Melanie Klein’a ilk ciddi eleştiriler başka bir nesne ilişkileri kuramcısı olan Otto Kernberg’den gelir. Ancak tüm Nesne İlişkileri kuramcıları gibi Kernberg de bir yönüyle Klein’in izleyicisidir. O da Klein gibi, ruhsal alandaki içgüdülere değil, kişilerarası alandaki ilişkilere bakar. Kernberg, yansıtma-ly özdeşimin insan ilişkilerinin doğasını anlamak için fırsat sağlayan yanılla ilgilenmez; düzeneğin borderline kişilik örgütlenmesi dediği ağır klinik tablolara yol açan görünüşleri üzerine odaklanır. Kernberg’e göre yansıtma-ly özdeşim, ilkel bir savunma düzeneğidir, dolayısıyla ancak borderline kişilik bozuklukları ya da psikotik durumlar gibi kendi içlerindeki kötü nesne (object representation) ve kendilik tasarımlarını (self-representation) yansıtma-lyya çok fazla gereksinim duyan, en alt düzeylerdeki ağır psikolojik bozukluklarda görülebilir (Kernberg 1967).

Kernberg, yansıtma-ly özdeşimin yansıtma savunma mekanizmasına göre daha ilkel bir düzener olduğu konusunda Klein’in fikrine katılır. Ancak bunun nedeninin Klein’in ileri sürdüğü gibi yansıtma-ly özdeşimin egemenlik kurma motivasyonu taşıması ile ilgili değil, henüz bebeğin anneden tam olarak ayrışmamış olması ve aralarındaki sınırların belirgin olmaması ile ilgili olduğunu savunur. Eşduyumun (empati) yansıtma-ly özdeşimin işleyişinde çok önemli bir işlevi olduğu görüşündedir. Yansıtmanın yapılabilmesi için anne-bebek ayrışmasının tamamlanmış olması gerekir. Yansıtma-ly özdeşim henüz bebeğin kendisini anneden ayrıştıramadığı ve yansıtma yapamadığı dönemde ortaya çıktığı için daha ilkel bir savunma düzeneğidir. Kernberg’in burada sözünü ettiği eşduyum, insanlar arası ilişkilerde karşılıklı anlayışı sağlayan, sağlıklı eşduyum değil; onun en ilkel düzeneği olan, henüz ayrışmamışlığın neden olduğu eşdu-

yumdur ve olumsuz bir anlamda kullanılmaktadır. Bu bakış açısına göre, bebeğin kendisini anneden ayırt edemediği dönemde, annenin iç dünyasına ait her şeyi eşduyumla tümünden içe alması, yansıtımlı özdeşimin temelidir. Bu dönemde annenin ruhsal dizgesi bebek tarafından kolayca içe alındığından ve bebek kendini zararlı materyalden korumak için başka bir mekanizmaya sahip olmadığından, annenin iç dünyasında sahip olduğu tüm yıkıcı etkiye açık bir haldedir. Kernberg, kendilik sınırı olmayan insanların da yakınlarıyla ilişkide, aynen bebeklikte olduğu gibi bu tür savunma mekanizmalarını kullandıklarını öne sürer. Eğer bir ilişki içinde bireysel sınırlar belli değilse, iç içe geçmiş durumdaysa, o ilişki içinde olup biten şeyler temelde yansıtımlı özdeşimdir. Ancak Kernberg sonradan, sınırları belirli bireyler arasında da yansıtımlı özdeşimlerin olabileceğini dile getirmiştir (Kernberg 1987). Kernberg'in yansıtımlı özdeşimi eşduyuma dayandırarak açıklamaya çalışmasının, insan ilişkilerini anlamada, kendilik ve kimlik oluşumunun dinamiklerini kavramada çok önemli çağrışımları vardır. Yansıtımlı özdeşim, olumlu ya da olumsuz, iç dünyamızda önem verdiğimiz, yakınımızda olan, şöyle ya da böyle tanıdığımız, tanıdık hissettiğimiz nesnelere ilişkiler için daha çok gündeme gelen bir düzendir. Yakın ilişkilerde daha yıkıcı duygusal bağların ortaya çıkmasının; grup (ve topluluk) kimliklerinin oluşumu süreci içinde, bir arada yakın yaşayan gruplar arasında yıkıcı, olumsuz ve 'ötekileştiren' evrensel hislerin anlaşılmasında, Kernberg'in katkısı çok önemlidir.

Yansıtımlı Özdeşime “İletişim” Olarak Bakanlar

Porder, yansıtımlı özdeşimi yalnızca bir savunma düzeneği olarak değil, olağan insan ilişkisinde var olan bir düzenek olarak görür. Ona göre yansıtımlı özdeşim bir ebeveyn veya bakıcı ile bebek arasındaki etkileşimin süregelen biçimde yinelenmesi olarak anlaşılabilir (Porder 1987). Anne aslında çocuğun belli bir şekilde davranmasını ister veya onu zorlar. Çocuk da kontrol etmeyi temelde anneden öğrenir. Burada anne, çocuk için ilk nesne, bakım veren insandır. Çocuk da yaşamında baş etme becerilerini aşan derecede zorlanım yaşarsa, anne-çocuk ilişkisindeki rolleri tersine çevirerek anne-babasının kendisine yaptıklarını ötekileri kontrol etmede uygulamaya başlar, onların rolüne bürünür; çünkü dağarcığındaki baş etme becerileri ve bilgileri sınırlıdır. Çocuklar için neredeyse alışlageldik olan bu düzeneğin kullanımı erişkin ya-

şamda da zaman zaman gündeme gelebilir. Porder, tezini kanıtlayabilmek için psikoterapötik ilişkiden örnekler verir. Genelde analisti ile aktarım ilişkisine girmiş olan hasta, analisti güçlü bir ebeveyn gibi algılanmaktadır. Fakat yansıtımlı özdeşim işine girdiğinde birden bire bu algılama tersine döner; bilinçdışı bir şekilde analist çaresiz, güçsüz, kötü çocuk; hasta ise güçlü, sert ve eleştiren bir anne-baba haline dönüşür. Böyle bir durumda hasta analistine karşı, ebeveynleri kendisine nasıl davranmışsa öyle davranmaya başlar. Porder'e göre burada, herhangi bir aktarım ilişkisinde olduğu gibi hastanın duygularını analiste yansıtması değil, hastanın analistini tedavi seansı boyunca belirli bir şekilde davranmaya zorlaması vardır. Yansıtımlı özdeşim psikoseksüel gelişimin tüm evrelerinde ortaya çıkabilir ve uyumsal amaçlara, üstbenlik (süperego) gereksinimlerinin karşılanmasına hizmet eder. Bir başka deyişle yansıtımlı özdeşimde, anne-babaları tarafından kullanılan ve genellikle patolojik olan savunmaların aynen çocuk tarafından kullanılma çabası ve bu çabanın daha sonradan erişkin yaşamda da yinelenmesi dışında başka bir işlem yoktur. Normal ilişkilerde karşısındakini belli bir şekilde davranmaya zorlama şeklinde ortaya çıkan davranışlarda yansıtımlı özdeşim, kişinin kendi içsel parçalarını karşıdaki kişinin ruhsal dizgesi içine sokması ve kendi parçasıyla ilişkisini koparamaması yüzünden de karşısındaki kişiyi parçası gibi yaşayarak onu kontrol etmeye çalışmasıdır.

Zinner ve Shapiro (1972) ise, yansıtımlı özdeşimi aile ve evlilik terapisinde kullanmak üzere genişletmişlerdir. Onlar da Porder gibi yansıtımlı özdeşimi, ilkel bir savunma mekanizması olarak değil de, sıradan, günlük yaşantıda var olan bir mekanizma olarak görürler. Onlara göre, patoloji olarak görülen bu süreçler normaldir, hatta romantik ilişkilerde normalde yaşanan da yansıtımlı özdeşimdir. Evli çiftler arasında karşılıklı olarak, üstelik sürekli bir biçimde, yansıtımlı özdeşimler yaşanmaktadır (Scharff ve Scharff 1997; Zosky 2003). Örneğin aile içinde, koca, kendisinde olmasını istemediği edilgenliği ve zayıflığı karısına yükleyerek ve yansıtarak, kendinde olmasını arzuladığı saldırgan ve rekabetçi imgesini sürdürmektedir. Bu da, kendisindeki saldırgan rekabetçi özellikleri kocasına yansıtma yoluyla istediği edilgen ve çaresiz, dolayısıyla korunan bağımlı kişi imgesini sağlayabilen kadın için ideal bir durumdur. Bu açıdan eşler arasındaki yansıtımlı özdeşimler, karşılıklı pekiştirici ve tümleyici bir

özellik taşırlar. Eşler yansıtımalı özdeşimleri kabullenerek ilişkilerinin içinde kalırlar. Aynı özellik, çocuk ve anne-baba ilişkisi için de geçerlidir ve yansıtımaları kabul eden genelde çocuklardır. Çocuklar, çoğu kez anne-babanın sevgisini yitirme korkusuyla yansıtımaları kolayca kabullenirler.

Tom Main'a göre (1975) yansıtımalı özdeşimde "öteki", aslında yansıtan tarafından yansıtılan ve esasında kendisine yabancı olan saldırgan nitelikleri ve itkileri (impulse) hissetmeye zorlanır, garip ve rahatsız hissedebilir ve yansıtana karşı kızgınlık duyar. Fakat yansıtanın zayıflığı ve korkaklığı karşısında, kendisine devamlı olarak zorla yüklenen üstünlüğe ve saldırgan güce karşı koymak bir o kadar da zorlaşabilir. Bu tür rahatsızlıklar az veya çok tüm çift ilişkilerini etkiler. Bir kadın, örneğin, kendisinin korkulan, istenmeyen, saldırgan ve hükmeden yanlarını kocasına yansıtır ve sonrasında da kocasından korkar ve ona saygı duyar. Diğer taraftan koca, kendisine zorla yüklenen kaynaklardan dolayı saldırgan ve hükmedici hissedebilir. Daha da ötesi, kendine ait nedenlerden dolayı kişiliğinin belirli çekingen yönlerini hor görebilir, reddedebilir ve yansıtımalı özdeşim ile bunları eşine yansıtır ve böylece onu da hor görebilir. Böylece eşi, sadece kendine ait olan çekingen kısımlarla kalmayıp onunkileri de yüklenmiş olabilir. Belirli çiftler öyle birbirine kenetlenmiş yansıtma düşlemlerinin egemen olduğu dizgeler içinde yaşarlar ki, her biri karşısındaki kişiyle değil sanki yansıtılan istenmeyen, bölünmüş kendi kısmıyla evli gibidir. Fakat egemen ve kaba olan koca ve aptalca çekingen ve saygılı olan kadın, kendileriyle ve karşısındakileri aşırı mutsuz olabilir; buna rağmen bu evlilikler istikrarlıdır, çünkü eşlerden her biri narsistik patolojik amaçlar için diğerine ihtiyaç duyar. Yani, zorla yapılan yansıtma süreçleri, özellikle de yansıtımalı özdeşim, hem kişiyle hem de karşısındaki nesneyle ilişkidir. "Öteki" (ki bu genellikle yakın ilişki kişisidir), az veya çok, her zaman, yansıtımalı özdeşimin içinde bulunmakta ve mutlaka süreçten etkilenmektedir. İlişkilerde kimi zaman karşılıklı yansıtımalı özdeşimlerin oluşturduğu bağlar öylesine bir düğüm meydana getirir ki, bunun sonucunda ortak kişilik tükenişleri ve işgalleri yüzünden kişilerarası alanda bozukluklar ortaya çıkabilir.

Yansıtımalı özdeşimi olağan insan ilişkilerinde kendisini gösteren bir iletişim formu olarak görenlerin en büyük katkısı, onu ağır psikopatolojilerle sınırlı olmaktan çıkarak insan ilişkilerinin olduğu her yerde işleyen bir süreç halinde tanımlamalarıdır.

Ogden'in Modeli

Son zamanlarda yansıtımalı özdeşim üzerine yapılan çalışmalar, Klein'in değil, Ogden'in modelini temel almaktadır; çünkü Ogden, yukarıda özetlemeye çalıştığımız tüm tartışmaları gözden geçirerek üzerinde kolay fikir birliği sağlanabilecek bir model geliştirmiştir. Ogden, temelde yansıtımalı özdeşimin hem normal hem de patolojik olabileceğini dile getirmiştir. Ogden, yansıtımalı özdeşimin patolojik biçiminin ağır kişilik bozuklukları ve psikozlarda görülebileceğini ve burada yansıtılan materyalin kendilik tasarımları olduğunu dile getirmiştir. Nevrozlarda ve sağlıklı bireylerin gündelik yaşamlarında görülen daha sağlıklı yansıtımalı özdeşimlerin ise yalnızca nesne tasarımlarının yansıtılması şeklinde olduğunu belirtmiştir (Ogden 1979; Ogden 1982). Ogden'in yansıtımalı özdeşim modelinde yansıtımalı özdeşim, birbirini izleyen üç aşamada anlatılmaktadır. Bunlar sırasıyla yansıtma, kişiler arası etkileşim ve yansıtmanın yeniden içselleştirilmesidir.

1. Yansıtma (projeksiyon): Kişi, kurtulmak istediği parçayı ötekine yansıtır. Kurtulmak istemesinin nedeni, bu parçanın kendiliği tahrip etme olasılığının bulunmasıdır. Kendilik (self) dediğimiz, bireyin kendine ilişkin algısı, kendilik ve nesne tasarımlarının bir arada oluşturdukları kompozisyonun ibarettir. Eğer psikik aygıt, bu kendilik ve nesne tasarımlarını içine aldığı halde, sindirip içselleştirememişse, bu parçaları dışarıya yansıtır. Aksi halde bu sindirilememiş kötü parçaların içeriye kalması halinde kaygı ortaya çıkar. Bu yüzden yansıtma kullanılarak anksiyete azaltılmaya çalışılır. Yukarıda da belirtildiği gibi kendilik tasarımlarının yansıtılması, nesne tasarımlarının yansıtılmasına göre daha ilkel bir süreç olarak görülür ve en çok da borderline düzeyde ve psikotik bozukluklarda ortaya çıkar. Nesne tasarımlarının yansıtılması ise, geniş anlamıyla aktarımın belirgin bir özelliğidir; bütün insan ilişkilerinde, psikoterapi esnasında ve nevrozlarda görülür.

2. Kişilerarası Etkileşim: Kişi, yansıtmayı yaptığı kişiyi, nesneyi etkilemeye, zorla istediği gibi değiştirmeye çalışır. Altta yatan mesaj, "Sen, benim sana söylediğim şeysin; bunu kabul et"tir. Amaç, bu kimsenin yansıtılan bu parçayla uyum içinde düşünmesi, davranması ve hissetmesidir. Bunlar, intra-psikik değil, daha çok kişiler arası alanda gerçekleşir. Burada yapılan zorlama, yansıtımalı özdeşimin kişiler arası, gruplar arası doğasının temelidir ve bu kişiler arası etkileşimle ilgili

basamak olmadan yansıtımlı özdeşim de olmaz. Yansıtımlı özdeşimin bu basamak nedeniyle kişiler arası bir doğası olduğunun genelde kabul edilmesi, yansıtımlı özdeşim kavramını bir savunma düzeneği olmasının yanısıra bir iletişim örüntüsü haline getirmektedir (Jureidini 1990).

3.Yansıtmanın Yeniden İçselleştirilmesi (re-internalization): Yansıtımları alan kişi, aldığı bu materyalleri işler ve değişime uğratar. Daha sonra yansıtmayı yapan, yansıtıldığı ve karşısındaki kişi tarafından işlenen bu parçaları tekrar içe alır ve onlarla özdeşleşir. Özdeşim yapıla yapıla, bu parçalardan kurtulma ve farklı bir yönde değişim sağlama olasılığı azalır. Fakat yansıtmayı alan kimse, yansıtmayı yapandan oldukça farklı bir kişilik yapısına sahip bir kişiye, yansıtılan parça alıcıda bazı temel değişimlere uğrar. Ogden'e göre bu işlenmiş şekil öylesine değişik bir hale gelmiş olabilir ki, kişi bunları yeniden içselleştirdiği zaman, artık bunlardan kurtulma gereksinimi kalmayabilir. Daha önce Bion'la ilgili bölümde söylediğimiz gibi, bu basamağın psikoterapi açısından önemi büyüktür. Çünkü tedavi sırasında yapılan yorumlarla yeniden içselleştirme süreci, hastanın tedavi amaçlı olarak değişmesi sürecine dönüştürülebilir. Hasta, eskiden kurtulmak istediği duygu ve düşüncelerle baş etmek için yeni yollar bulmuş olabilir (Goldstein 1991).

Cashdan'ın Nesne İlişkileri Terapisi

Sheldon Cashdan, Ogden'in bu modelinden yola çıkarak, yansıtımlı özdeşim kavramını iletişim kuramı içine yerleştirmiş ve yansıtımlı özdeşim kavramını temel alarak, Nesne İlişkileri Terapisi adını verdiği kendi tedavi yaklaşımını geliştirmiştir (Cashdan 1988). Psikanalizi sadece cinsellik gibi içgüdülere bağlı olarak değil, anne-bebek arası ilişki boyutuyla ele alan Nesne İlişkileri kuramcılarının sonra, Cashdan, tüm insan ilişkilerinde benzer dinamiklerin geçerli olduğunu ileri sürmüş, insan ilişkilerini düzenlemek ve iyileştirmek için de yansıtımlı özdeşimlere bakmak gerektiğini ortaya koymuştur. Ona göre yansıtımlı özdeşimde belirleyici olan, başkalarını kendi ruhsal yapısının işaret ettiği doğrultuda davranmaya zorlamadır (induction). Kişi ruhsal dizgesinin geçmiş deneyimlerle biçimlenen duygulanımları ve yapılanmaları doğrultusunda karşısındaki insanın içine kendi parçalarını sokar. Karşısındaki kişi de kendine ait olmayan bu parçaları kabul etmeye, onlar doğrultusunda davranmaya zorlanır. Kuramcı başkalarının yansıtımlarına maruz ka-

larak zorlanan kişilerin, nasıl olup da bu türden zorlayıcı yansıtımların hedefi haline geldiklerini ve yansıtmayı yapan kişilerin zorlamalarına izin verdiklerini soruşturur. Yansıtımlı özdeşimlerin işleyişinde alıcı tarafın özelliklerinin önemine işaret eden Cashdan, kişinin aslında sezgisel olarak karşısındaki kişinin hangi yansıtımları alacağını ve kabul edeceğini bildiğini ve ona göre yaklaşımların geliştirdiğini ortaya koyarak asıl katkısını yapmıştır.

İletişim kuramcılarına göre, insan ilişkilerinde iki tip iletişim bulunmaktadır (Ruesch 1980);

a. Açık İletişim: Doğrudan sözel iletişimdir. Herkes karşısındakinin ne dediğini yüzde yüze yakın bir biçimde anlar. Böyle bir iletişim ancak, yüz yüze, bire bir ve karşımızdakinin ne demek istediğini geri-bildirimlerle, sorularla sınıma imkanımızın olduğu ilişkilerde mümkündür.

b. Örtülü (Meta) İletişim: Kişiler arasındaki mesajlar sözel değildir; kullanılan kelimelerden çok, ifade etme biçimindeki duygunun niteliğine bağlı olarak ortaya çıkarlar. Örtülü iletişimsel mesajların anlamı, karşısındaki kişi tarafından açıkça bilinemediği ve mesaj sahibinin ne demek istediği ile ilgili birçok yorum olasılığı bulunduğu için, bu mesajlarda aynı zamanda örtülü bir zorlama bulunabilmektedir.

Cashdan, kuramını oluştururken bu iki iletişim ayrımını temel alır. Ona göre birinci iletişim şekli, etkileşimlerdeki sağlıklı yanı oluşturmaktadır. Örtülü iletişim ise, insan ilişkilerine gizli zorlamaları da getirdiğinden yansıtımlı özdeşimlerin temelini oluşturmaktadır. Cashdan'a göre yansıtımlı özdeşimlerin çoğu, erken çocukluk döneminde oluşmuş bozuk nesne ilişkilerinin yani anne-baba-çocuk ilişkilerinin izleridir. Çünkü, yaşamın başlangıcında anne-baba-çocuk ilişkileri, çocuk henüz sözel iletişimi bilmediğinden örtülü iletişimsel düzeye göre işlemektedir. Çocuk, annesinin tutumlarında, eğer onun beklentilerine uygun davranmazsa, annesinin ona değer vermeyeceği, sevmeyeceği, dolayısıyla bakım vermeyeceği şeklinde gizli bir mesaj algılamaktadır. Yani annenin çocuğuna, "Sen bu şekilde davranırsan, ben de sana bunu yapmam!" mesajını verdiğini ve çocuğun bu mesajları alarak büyüdüğünü dile getirmiştir. Daha sonra, anne-bebek iletişiminin bu yönünü bebek devralır ve sonraki yaşamında da sürdürür. Ancak daha sonraki ilişki deneyimleri ile bu örüntü, belli ölçülerde değişebilir.

Cashdan'a göre Nesne İlişkileri Terapisi, terapist-hasta ilişkisini kullanarak yani, anne-baba-çocuk ilişkisini tedavi edici koşullarda yeniden oluşturarak, yansıtımlı özdeşimleri sağlıklı ilişki biçimlerine dönüştürmeye çalışma esasına dayalıdır. Bebeklik dönemine ait nesne ilişkileri dil öncesi dönemde oluşmaya başladığından, tasarımlar ve düşlemler yoluyla oluşurlar ve dil kazanıldıktan sonra, yetişkinlikte de alttan alta düşlemsel boyutta süreçler işlemeye devam eder. Bunu en aza indirmek için de terapi içinde olabildiğince sözel ve düz bir iletişim kurulmaya çalışılır. Terapide de, gerçek yaşamda olduğu gibi, örtülü iletişimler yaşanır, sağaltım amacı gerçekleştirilemez.

Cashdan, her biri erken yaşamdaki patolojik nesne ilişkilerinden türeyen dört temel tip yansıtımlı özdeşim olduğunu ortaya koymaktadır. Bunlar bağımlılık, güç, cinsellik ve yaranma (ingratiation) yansıtımlı özdeşimleridir:

1. Bağımlılık yansıtımlı özdeşimi: Bu yansıtımlı özdeşim biçiminde amaç, karşısındaki insanı kendine yardım etmeye zorlamaktır. Bu kişiler, genellikle yardım ve destek için güvenebilecekleri birini ararlar ve kendi başlarına karar vermeleri gereken konularda bile ötekinin yapmasını sağlamaya çalışırlar. Yüzeysel olarak bakıldığında, yardım çağrıları ne kadar zararsız görünürse görünsün, örtülü iletişimsel düzeyde alta verilen mesaj, "Ben sen olmadan, kendi başıma yaşayamam"dır. Karşıdaki kişilere devamlı "Ne düşünüyorsun?", "Ne yapmalıyım?", "Bana yardım edebilir misin?", "Bu işi tek başıma yapabileceğimi sanmıyorum" gibi ifadeleri kullanırlar. Aslında çoğu kez tüm bu işlerin üstesinden gelebilecek bir güçleri vardır ve yine çoğu kez akıllı kimselerdir. Bu kişiler, yansıtımlı özdeşimlerini alacak bir "öteki" bulamazlar ya da bağımlılık ihtiyaçlarını karşılama istekleri ötekiler tarafından reddedilirse, anksiyeteleri artar, ağlama nöbetleri, histeri krizleri, ciddi ruhsal çöküntüler, depresyon hatta intihar eğilimleri ortaya çıkabilir. Birçok depresyon, agorafobi, konversiyon bozukluğu vakasına bu yönden yaklaşılınca altta yatan mekanizmanın yansıtımlı özdeşimle ilgili olduğu ortaya çıkabilir.

Bu yansıtımlı özdeşimi kullananın annesinin, çocuğuna uyguladığı örtülü iletişim içinde "Annenin sözünden ne kadar çıkmazsan, annen seni o kadar sever" mesajı ile bağımlılığı pekiştirme vardır. Yani anne-baba-çocuk ilişkisinde belirleyici görünüm, öğütler ve gereksiz rehberliklerle çocuğun girişimciliğinin ortadan kaldırılmasıdır.

2. Güç yansıtımlı özdeşimi: Temelde, başkalarına karşı baskın olma, kontrol etme isteği vardır ve bunu karşılarındakini yetersiz hissettirerek sağlamaya çalışırlar. "Benim sözümün dışına çıkma!", "Aynen benim söylediğimi yap!", "Bana itaat et!", "Sen, ben olmadan yaşayamazsın!" gibi mesajlar örtülü iletişim olarak karşı tarafa aktarılır. Bunda, eğer karşısındaki kişinin, kendisi gibi olmazsa hiçbir şey yapamayacağı inancı bulunmaktadır. Cinsiyet ayrımcılığı bu yansıtımlı özdeşimi destekler yönde işlev görebilir. Kurumlarda da genelde güç yansıtımlı özdeşimi baskın olan ilişki biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yansıtımlı özdeşimi uygulayan kişilerin anne babaları, bakım verme işini bile yapamadıklarını, aslında kendilerinin bakıma ihtiyaçları olduğunu çocuğa hissettirirler. Bu durum genelde fiziksel ya da zihinsel engeli olan, kronik ve kötü hastalıkları olan, alkolik anne babalarda görülür. Böyle anne babası olan çocuklar, kendilerini istenmeyen çocuk olarak görürler ve sürekli bir terk edilme korkusu içindedirler. "Büyümüş de küçülmüş" çocuk tipi böyle anne-babaların çocuklarında daha sık görülür. Çocuğun kişiliği imgesel bir erişkine dönüşmek zorunda kalır. Bu yansıtımlı özdeşim hayali olarak da edinebilir. Annenin kendisini bırakmasından korkan bebek, düşleminde annenin davranışlarını kontrol ettiğini düşünür ve hayalleri yoluyla aslında anneyi kontrol ettiğini yaşantılar. Bu da benzer şekilde, güç yansıtımlı özdeşiminin öğrenilmesine neden olur. Bağımlılık yansıtımlı özdeşimi kadınlarda, güç yansıtımlı özdeşimi ise erkeklerde daha sık görülür.

3. Cinsellik yansıtımlı özdeşimi: Cinsellik yansıtımlı özdeşimini kullanan kişi, karşısındakini erotik içerikli tepki vermeye zorlar. Örtülü iletişim içinde cinsel içerikli mesajlar örtülü olarak yansıtılır. Normal cinselliğin bulunduğu ilişkilerden farklı olarak cinsellik yansıtımlı özdeşiminin bulunduğu ilişkilerde, cinsel eylem kendiliğinden ve dürtüsel olarak ortaya çıkmaz, cinsellik diğer her şeyi gölgede bırakır ve ilişkinin tamamını kaplar. Böyle olunca cinsellik yok olunca ilişki de biter. Cinsellik yansıtımlı özdeşimi diğerlerinden farklı olarak davranışların kısıtlanmasına değil de, çocuk tarafından aşırı değerli bulunmasına dayanır ve genelde, ebeveynlerin "Beni heyecanlandırdığın, uyardığın ölçüde arzu edilirsin!" mesajlarını verdiği anne-çocuk ilişkilerinden ortaya çıkmaktadır. Çocuk, cilveli, işveli veya cinsellik içeren davranışlarının daha değerli olduğunu, gerçekte dile gelmeyen örtülü mesajlardan öğrenir.

4. Yaranma yansıtmalı özdeşimi: Yaranma yansıtmalı özdeşim mekanizmasını kullanan kişi, karşısındakinin sevgisini kazanmak için sürekli özveri gösterir. Kendini her zaman ikinci plana atarak, kendini karşısındakine adar. Ancak bu, hayal kırıklığı yaşandığında, çoğu zaman yaptığı iyilikleri karşısındakinin yüzüne vurma ya da hesap sorma olarak şekil değiştirir. “Senin için yaptıklarımın değerini bilmedin!”, “Ben kendimi senin için feda ettim!” gibi mesajlar, örtülü iletişim içinde yer alır. Yaranma yansıtmalı özdeşimine maruz kalan kişiler ise, kendilerinin sürekli müteşekkür durumda bırakıldıklarını, sürekli teşekkür etmeye zorlandıklarını hissederler. Zaten bu mekanizmayı kullananın istediği de sürekli olarak minnet duyulması ve takdir edilmektir. Yaranma yansıtmalı özdeşiminde örtülü iletişim mesajı, “Sen bana aitsin!”-dir. Bu kişilere erken çocukluklarında, ancak yararlı olurlarsa sevilebilecekleri mesajı verilmiştir. Çocuk ancak karşısındaki için yararlı olursa ve işe yarayan bir şey yaparsa değerli bulunacağını, seviyeceğini, hatta ancak o durumda hayatta kalacağı mesajını öğrenir (Göka ve ark. 1993).

İyi Huylu ve Kötü Huylu Yansıtmalı Özdeşim

Yansıtmalı özdeşimin yukarıda göstermeye çalıştığımız gibi- birçok psikopatolojinin altında yatan kötü huylu yıkıcı biçimleri olabileceği gibi, insan ilişkilerinde bazı iletişimsel zorunluluk ve gereksinimlerden kaynaklanabilecek iyi huylu biçimleri de olabilir (Young 1992). Yansıtmalı özdeşim mekanizması işlerken dışa atılan materyal, kendiliğin olumsuz ve olumlu yanlarını içerebilir. Eğer kişi kendisi ile ilgili içgörü sahibiyse, yansıtmalı özdeşimle başkasına yansıttığı materyali kısmen tanır. Eğer yansıtmalı özdeşimdeki dışa atma denemelerini, gerçeği değerlendirme işlemi izlerse, bu süreç kişiye kendisini ve başkalarını anlamada yardımcı olur. Yansıtma süreçlerinin güçlü ve zorlu oldukları durumlarda, bunları değerlendirmek veya tersine döndürmek zor olmaktadır. Kötü huylu yansıtmalı özdeşimde bu zorluğun kaynağı, yalnızca yansıtmanın güçlü olması değil, aynı zamanda kendiliğin esas parçasının kaybı sebebiyle zayıflamış olan benliğin (ego) gerçeği değerlendirme yetisinin bozulmasıdır. Kötü huylu yansıtma süreçleri hem nevrotik hem psikotik hastalarda bulunur; geçici olarak büyük engellenme/hayal kırıklıkları yaşayan “normal” kişilerde de görülebilir. Özellikle stresli ve kaygı yaratıcı durumlarla karşı karşıya kalan bireyler daha kötücül

bir yansıtmalı özdeşim kullanmaya başlayabilir, en olumsuz nitelikleri “öteki” kimsenin üzerine boca edebilirler. Geçici ve daha iyi durumdaki bireylerde, gerçeği değerlendirme yetisi kişinin baş etmesine yardımcı olur. Aksine, kötü huylu yansıtma dizgelerinde kendilik fakirleşmiştir, gerçeği değerlendirme yetisi bozulmuştur ve “öteki” olduğu gibi algılanmaktan ziyade kendiliğin kabul edilmeyen yanlarının (nefret edilme, korkulma, mükemmel olarak görülme vs. gibi) içereni olarak algılanmaktadır ve ilişkiler gerçek dışı ve ileri ölçüde narsisistiktir (Main 1975; Main 1989).

Bu durumda bir yansıtmalı özdeşimin iyi huylu mu yoksa kötü huylu mu olduğunu belirleyen ana ölçüt, gerçeği değerlendirme yeteneğinin bozulup bozulmamasıdır. İnsanların kendilerini tanımlamak için “öteki”ne duydukları ihtiyacın temelinde, olumsuz taraflarının ötekine yüklenmesi yer alıyorsa da, yine de eğer kişi yalnızca olumsuz yanları karşısındakine yüklüyorsa daha patolojik bir yansıtmalı özdeşim uyguluyor demektir. İyi huylu yansıtmalı özdeşim, karşısındaki kişinin sadece negatif yanlarını değil, pozitif yanlarını da görmeye izin verir. Ancak bu yansıtmanın kökenlerinin temelde kişinin kendinden geldiğini anlamak ve gerçekliği pozitif ve negatif yanlarıyla bir bütün şeklinde algılayabilmek, başlangıçta kötü huylu bile olsa, yansıtmalı özdeşimlerin normalleşmesini ve daha iyi huylu bir hal almasını sağlayabilir. Eğer karşıdaki nesne tamamen iyi bir nesne olarak görünüyorsa, benliğin olumlu parçaları ona yansıtılmış, o kişi üzerine daha çok mistifikasyon ve yüceltme yüklenmiş ve o kişiye hayranlık duyuluyor demektir. Eğer karşıdaki nesne tamamen kötü olarak görülüyorsa, bu kötücül yansıtmalı özdeşimdir. Kişi kendine ait kötü parçaları karşısındaki nesneye yüklemiş ve nesnenin değerini düşürmüştür. Burada nefret duyguları görülür. Her ikisinde de, bir nesnenin yalnızca tek bir yanının görülmesi ve gerçeği değerlendirme yeteneğinin zayıflaması yüzünden aslında yansıtmalı özdeşimin kötü halleridir. Sonuç olarak eğer kişi karşısındaki nesnenin hem olumlu hem olumsuz yönlerini beraber görmiyorsa kötü huylu ve daha patolojik bir yansıtmalı özdeşim kullanıyor demektir.

Sağlık ve hastalık arasında veya iyi huylu ve kötü huylu yansıtmalı özdeşim arasında çizilmiş bir çizgi yoktur. “Bana göre yansıtmalı özdeşim, eşduyumdan en patolojik ve savunmacı olanına kadar her türlü iletişimin etkin ögesidir” diyen yazar (Torras de Bea 1989) gibi Young da (1992)

“bu düzeneğin tüm insan etkileşimlerinin temeli” olduğunu düşünmektedir.

Gerek iyi gerekse kötü huylu olsun, yansıtımlı özdeşim sırasında, temelde iç dünyamızda işleyen mekanizma, insan olmamızın ilk kaynağından yani anne-bebek ilişkisinden kaynaklanan bir düzenektir ve her insanda her türlü yansıtımlı özdeşim görülebilir.

SONUÇ

Melanie Klein, bebeğin annesi ile ilişkisinde yaşadıklarının, parçalı algı dünyasının yarattığı büyük varoluş anksiyetesine yaptığı etkileri gözlemlemiş ve bunlardan yola çıkarak ortaya çıkardığı kavramsallaştırmalardan bir kuram oluşturmuştur. Yansıtımlı özdeşim, bu kuramın temel öğelerinden bir tanesidir. Yansıtımlı özdeşim üzerinde Klein’den sonra da durulmuş ve bugün kavram, daha ayrıntılı gözlemlerle, ilk ortaya konduğunun çok ötesine geçerek ve iletişim kuramı gibi diğer bakışlarla da zenginleştirilerek insan ilişkilerini

anlamada anahtar kavramlardan biri düzeyine yükselmiştir. Yansıtımlı özdeşimin tanımladığı alan, insan ilişkilerinin hemen tamamını içermekte ve karşımızdakiyle ilişki içinde ne alıp verdiğimiz ve bu alışverişi nasıl yaptığımızın erken çocukluk-taki dinamiklerini ve iletişim olarak tiplerini kapsamaktadır. Yansıtımlı özdeşim kavramı, insan ilişkilerinde “Birbirimize ne yapıyoruz?”, “Başkasının arzusuyla kendi arzumuz arasındaki akışlar nasıl ayarlanır?” gibi sorulara cevap ararken ufuk açıcı bir hale gelmiştir.

Bugün artık rahatlıkla kabul edebiliriz ki, insan oluşumuzla birlikte getirdiğimiz için, yani doğrudan doğruya bizim insan olmamızdan kaynaklandığından, yansıtımlı özdeşimler, ilişkilerimizde kaçınılmaz bir biçimde yer almaktadır. Yansıtımlı özdeşimin sosyalleşme, insan olma, benlik gelişimi süreçlerinde ve ilişki kurma biçimlerindeki yerinin iyi anlaşılması, insan ilişkilerindeki birçok sorunun olduğu gibi psikopatolojilerin, psikoterapötik ilişkinin ve psikoterapi sürecinin doğasının da anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Alford CF (1989) Melanie Klein and Critical Social Theory: An Account of Politics, Art and Reason Based on Her Psychoanalytic Theory. Michigan: Yale University, Bookcrafters, Inc.
- Bion WR (1959) “Attacks on Linking”, *Int J Psychoanal*, 40:308-315.
- Cashdan S (1988) *Object Relations Therapy*. New York. WW Norton & Company, s. 53-78.
- Gabbard GO (1990) *Psychodynamic Psychiatry in Clinical Practice*. Washington DC. American Psychiatric Press, s. 30.
- Goldstein WN (1991) “Clarification of Projective Identification”, *Am J Psych*, 148:153-161.
- Göka E, Demiregi N, Özbay H (1993) “Sheldon Cashdan ve Nesne İlişkileri Terapisi”, *Türk Psikiyatri Derg*, Vol. 4, No. 3, ss. 224-228.
- Jureidini J (1990) “Projective Identification in General Psychiatry”, *Br J Psychiatry*, Vol. 157, ss. 656-660.
- Kernberg O (1967) “Borderline Personality Organization”, *J Am Psychoanal Assoc*, 15:641-685.
- Kernberg O (1987) “Projection And Projective Identification: Developmental And Clinical Aspects”, *J Am Psychoanal Assoc*, 35:795-819.
- Klein M (1946) “Notes on Some Schizoid Mechanisms”, *Int J Psychoanal*, 27:99-110.
- Klein M (1952) “Some Theoretical Conclusions Regarding the Emotional Life of the Infant” Klein M., Heimann, P., Isaacs, S. (der.) *Developments in Psychoanalysis içinde*, London: Hogarth Press.

- Main T (1975) “Some Psychodynamics of Large Groups”, (der.) L. Kreeger, *The Large Group: Dynamics and Therapy içinde*. Constaple, ss. 57-86. yeniden basım.
- Main T (1989) *The Ailment and Other Psychoanalytic Essays*, Free Association Books, s: 100.
- Ogden TH (1979) “On Projective Identification”, *Int J Psychoanal*, 60:357-373.
- Ogden TH (1982) *Projective Identification and Psychotherapeutic Technique*. New York, Jason Aranson.
- Porder MS (1987) “Projective Identification: an Alternative Hypothesis”. *Psychoanal Q*, 56:431-451.
- Ruesch J (1980) *Communication and Psychiatry: Comprehensive Textbook of Psychiatry*, (der.) H. I. Kaplan, A. M. Freedman ve B. J. Sadock, 3. basım, Baltimore: William and Wilkins.
- Scharff JS, Scharff DE (1997) “Object Relations Couple Therapy”, *Am J Psychoter*, 51: 141-173.
- Torres de Bea E (1989) “Projective Identification and Differentiation”, *Int J Psychoanal*, 70:265-274.
- Young RM (1992) “Benign and Virulent Projective Identification in Groups and Institutions”, *European conference of the Rowantree Foundation*, <http://human-nature.com/rmyoung/papers/paper3h.html>
- Zinner J, Shapiro R (1972) “Projective Identification as a Mode of Perception and Behaviour in Families of Adolescents”, *Int J Psychoanal*, 53:523-530.
- Zosky DL (2003) “Projective Identification as a Contributor to Domestic Violence”, *Clin Soc Work J*, 31:419-431.